

Gaila KIRDIENĖ

Lietuvos muzikos ir teatro
akademija

Rankraštinis Jono Aukštakalnio tradicinės muzikos rinkinys: pirmoji jo dalis „Lietuviškos dainos“ (1912–1915)

ANOTACIJA. Straipsnyje pirmąkart pristatomi ir tiriami neseniai atrasti 1912–1937 m. jaunų Sūduvos krašto muzikantų (mokinių) ranka iš natų nurašytos (perrašytos) ar iš klausos užrašytos, pačių *pagal kaimišką gaidą sustatytos* tradicinės muzikos rinkiniai ir sąsiuviniai. Juos daugiausia sudaro šokiai, maršai, dainos ir kitų žanrų tradicinė instrumentinė, vokalinė instrumentinė ir vokalinė muzika. Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama iš pradžių Veiverių mokyklos mokinio, vėliau – Veiverių mokytojų seminarijos ugdytinio Jono Aukštakalnio 1912–1915 m. rengto didelio rinkinio pirmajai daliai pavadinimu „Lietuviškos dainos“. Rinkinį sudaro ranka rašyti 194 muzikos kūriniai, iš kurių 30 – lietuvių liaudies ir kompozitorių chorui subal-suotos liaudies ar sukurtos dainos, tautinės giesmės ir dainos maršai. Straipsnyje siekiama atskleisti sūduvių jaunimo dainuojamojo repertuaro, skirto įvairioms viešoms, taip pat dainų šventėms, formavimosi ypatumus lietuvių tautinio atgimimo judėjimo laikotarpiu, po spaudos draudimo panaikinimo ir Pirmojo pasaulinio karo metais. Svarstoma Sūduvos krašte nuo seno dainuojamų liaudies dainų, literatūrinės kilmės tautiškų giesmių, dainų maršų ir Lietuvoje bei lietuvių išeivijoje tuo metu sparčiai plitusių kompozitorių chorui subalsuotų ar sukurtų dainų sąveika ir santykis, tokio vokalinio ir vokalinio instrumentinio repertuaro tęstinumas ir kaita tarpukariu.

REIKŠMINIAI

ŽODŽIAI:

XX a. pradžia,
lietuvių tradicinės
muzikos rankraščiai,
muzikinis ugdymas,
lietuviškieji vakarai,
dainų šventės,
lietuvių liaudies dainos,
tautiškos giesmės,
dainos maršai,
balsuotės chorui,
repertuaro tęstinumas.

Straipsnio autorė dvejus metus tyrinėjo ir rengė spaudai didelį, įvairiapusį tradicinio muzikanto ir vargonininko Jono Alfonso Gregoravičiaus (g. 1912 m. Podvengliskos k., Kazlų Rūdos vlsč., Marijampolės apskr. – m. 2008 m. Merkinėje, Varėnos r.) rankraštinių **šokių rinkinį**. Gregoravičius jį pradėjo rašyti 1930 m. sausį, kai dar mokėsi Marijampolės marijonų gimnazijoje, ir intensyviai pildė iki 1937-ųjų. Tuo metu jis įvairiais instrumentais nuolat grieždavo savo krašto Šaulių, Jaunlietuvių draugijų, pavasarininkų rengiamuose lietuviškuosiuose vakaruose, kituose jaunimo vakarėliuose ir vestuvėse. Svarbiu

šokių rinkinyje užrašytos muzikos melodinių tipų tyrimo metodu tapo praktinis kūrinių mokymasis ir atlikimas gilinantis į notaciją, atkuriant melodijas ir pritaikant jas atlikti kapeloms, sukuriant aranžuotes. Norint atgaivinti ir įgarsinti šio rinkinio pavyzdžius, Gailos Kirdienės parengto leidinio (*1930–1937 metų Jono Gregoravičiaus šokių rinkinys*) priede pirmą kartą publikuojamas minėto rinkinio muzikos, kurią atliko kelios tradicinės kapelos, garso įrašų albumas (Kirdienė 2024).

Būtent senųjų tradicinės muzikos rankraštnių notacijų tyrinėjimas ir sklaida padėjo netikėtai atrasti kelis kitus, dar senesnius Sūduvos krašto instrumentinės muzikos rankraščius, rašytus daugiausia Veiveriuose ir gretimuose kaimuose – didelės apimties **tradicinės muzikos rinkinį** (rašytas 1912–1915 m.) ir du **gaidų sąsiuvinius** (rašyti 1923 m. ir 1926 m.). 2024 m. vasarą šiuos manuskriptus straipsnio autorei tirti patikėjo Kauno Juozo Gruodžio konservatorijos smuiko specialybės mokytoja metodininkė, metodinės grupės pirmininkė Eglė Grigonienė¹. Ilgus metus šie rankraščiai išbuvo jos senelių, gyvenusių Kaune, namo rūsyje įrengtoje knygų lentynoje ir tik visai neseniai buvo šeimos narių aptikti. Grigonienės senelis Ignas Budrevičius-Budrys (g. 1907 m. Veiverių k. ir vlsč., Marijampolės apskr. – m. 1995 m. Kaune), 1926 m. baigęs Veiverių mokyklą (po jos – Veiverių mokytojų seminariją), dirbo pradinių klasių mokytoju, vėliau – mokyklų inspektoriumi, nors nuo vaikystės jį traukė muzika. Pamokytas kaimyno, Budrevičius-Budrys kartu su vyresniuoju broliu Antanu grieždavo smuikais, taip pat jis mokėjo skambinti mandolina². Mokydamasis Veiveriuose, į sąsiuvinius užrašydavo dainų ir tradicinių šokių melodijas. Buvo labai pedantiškas ir linkęs kolekcionuoti įsigytus daiktus žmogus, todėl išsaugojo ne tik savo vaikystės ir jaunystės gaidų sąsiuvinius, bet ir paveldėtą senesnį rankraštinį rinkinį. Moksliniu atžvilgiu šie radiniai yra visiškai nauji, iki šiol dar netirti ir niekur neskelbti autentiški pirminiai šaltiniai, kuriuose užfiksuotas tuo metu krašte gyvavęs įvairiapusis tradicinės muzikos repertuaras.

Straipsnyje susitelkiama į 1912–1915 m. Jono Aukštakalnio plunksna ir juodu rašalu rašyto rinkinio vokalinius kūrinius: lietuvių liaudies dainas, tautiškas giesmes ir dainas maršus. Remiantis turimais duomenimis, Aukštakalnis (g. apie 1897 m. Rutkiškėse, Alvito vlsč., Vilkaviškio apskr.) mokėsi Veiveriuose: iš pradžių mokykloje, vėliau, nuo 1912 m. rugsėjo, – mokytojų seminarijoje. Beveik visi vokaliniai kūriniai sudėti į pirmą rinkinio dalį, pavadintą „Lietuviškos dainos“, tačiau viena kita daina randama ir antroje –

- 1 Rengdama koncertus ir seminarus Marijampolėje, Grigonienė bendradarbiauja su vienos Marijampolės kapelų – vaikų ir jaunimo etnomuzikos ansamblio „Žiogeliai“ – vadove Virginija Kanevičiene. Organizuojant tokius renginius ir buvo kalbamasi apie kapelos atliekamus kūrinius bei senuosius jų rankraščius.
- 2 Pat. Danutė Padaigienė (Budrevičiūtė-Budrytė), g. 1934 m., gyv. Kaune; 2024 m. rugpjūčio pab. užr. Gaila Kirdienė.

instrumentinių kūrinių – dalyje. Be to, pirmoje rinkinio dalyje užrašytos keturios slavų (viena – ukrainiečių ir trys – rusų) dainos. Su tekstais užrašytos 5 dainos ir tautiškos giesmės: 3 – su pirmojo posmo tekstu po natomis, 2 – ir su kitais posmais. Aukštakalnio užrašuose yra pastabų ir kitų tekstinių duomenų. Greta kūrinių nurodytos datos ir vietos leidžia teigti, kad natos buvo užrašomos nuo 1912 m. pradžios (sausio 14 d.) iki 1915 m. birželio pradžios, vieno kito kūrinio – galbūt ir vėliau. Daugiausia rašyta Veiveriuose ir Aukštakalnio gimtajame Rutkiškių kaime³; po kartą minimi Paplynio k. ir Vilnius (ten Veiverių mokytojų seminarija buvo evakuota Pirmojo pasaulinio karo metais)⁴.

1912–1915 m. Aukštakalnio dainų rinkinio rankraštyje užrašyti lietuviški muzikiniai kūriniai ir dainos maršai lyginami su Sūduvoje tarpukariu – 1923 m., 1926 m. Budrevičiaus-Budrio Veiveriuose ir 1930–1937 m. Gregoravičiaus Marijampolėje ir jos apylinkėse – rašytais tradicinės (daugiausia šokių) muzikos rankraščiais, kuriuose taip pat aptinkama dainų, tautiškų giesmių ir dainų maršų (dainų instrumentuotųjų). Pagrindinis tokio dainų repertuaro formavimosi, gyvavimo ir užrašymo istorinis, muzikinis-kultūrinis ir socialinis kontekstas yra XX a. pradžios bendrasis ir neformalusis muzikinis ugdymas Suvalkų apskrityje (tuo metu carinei Rusijai priklausiusios Lietuvos dalis) po lietuviškos spaudos draudimo ir Pirmojo pasaulinio karo metais. Vis dėlto vien juo apsiriboti nereikėtų, nes notacijos ir pastabos rankraščiuose akivaizdžiai rodo sąsajas su platesne vietos, krašto muzikine-kultūrine aplinka, tradicijomis, to laikotarpio Lietuvos tautinio atgimimo judėjimu ir švietėjiškų, kultūrinių draugijų veikla, taip pat dainų švenčių rengimu.

Tyrimo tikslas – remiantis 1912–1915 m. rankraštinio rinkinio pirmoje dalyje „Lietuviškos dainos“ pateiktu muzikiniu repertuaru ir kitais duomenimis, pristatyti formuoto Sūduvos bendruomeninių švenčių dainų repertuaro sandarą ir ypatumus XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuvių muzikiniame-kultūriniame ir tautinio atgimimo judėjimo kontekste bei šio repertuaro tęstinumą tarpukariu.

Straipsnyje taikomi istoriografinis ir lyginamosios analizės metodai. Biografinį metodą šiame tyrime galima taikyti tik iš dalies, nes kol kas dar labai mažai žinoma apie

3 Rutkiškių k. nuo Veiverių nutolęs maždaug 16 km, tačiau XX a. pradžioje buvo patogų iki jų keliauti važiuojant Sankt Peterburgo–Varšuvos maršruto traukiniu. 1901 m. Eduardo Volterio paskelbtuose Suvalkų gubernijos gyvenamųjų vietų aprašuose nurodoma, kad dvaras ir Rutkiškių k. tuo metu priklausė Vilkaviškio apskr., Alvito vlsč.; kad jame gyveno 235 gyventojai, iš jų 226 – Romos katalikų tikėjimo lietuviai; kad keli gyventojai mokėjo skaityti ir rašyti lenkiškai, vienas – rusiškai (Вольтер 1901: 301–302).

4 Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. pabaigoje, seminarija perkelta į Švenčionėlius, paskui – į Vilnių, o pasibaigus 1914–1915 m. mokslo metams, buvo evakuota į Rusijos gilumą – Soročinską (Orenburgo sritis). 1919 m. Veiverių mokytojų seminarijos vietoje įsteigta keturių klasių vidurinė mokykla (Orinas 2006: 13; Bočkutė 2021).

melodijų užrašytoją Aukštakalnį, be to, neaišku, kas vadovavo chorui ir orkestrui. Vėliau, tęsiant tyrimą ir rengiant publikuoti šį Veiverių krašto muzikos rinkinį bei Budrevičiaus-Budrio gaidų sąsiuvinį, tikimasi surinkti daugiau medžiagos.

Sūduvių jaunimo muzikinis ugdymas ir muzikinė-kultūrinė veikla lietuvių tautinio atgimimo metais

XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje lietuvių tautinio judėjimo vadovų inteligentų dauguma buvo mokęsi Suvalkų gubernijos (Suvalkų, Marijampolės) gimnazijose, Veiverių mokytojų seminarijoje bei Latvijos (Mintaujos, dabar – Jelgava, Liepojos, Rygos) gimnazijose. Nuo 9-ojo dešimtmečio kilo Lietuvos valstybės atkūrimo idėja. Panaikinus lietuviškos spaudos draudimą, aktyviausia tautine veikla pasižymėjo tie Lietuvos regionai, kurie ir anksčiau kovojo dėl savo spaudos ir mokyklų, iš kur buvo kilę daugiausia lietuvių inteligentų (plačiau žr. Merkys VLE).

Veiverių mokytojų seminarija, kaip ir Marijampolės gimnazija, buvo įsteigta po 1863–1864 m. sukilimo, siekiant lietuvius atitolinti nuo tuo metu itin stiprios lenkų įtakos ir surusinti ar net supravoslavinti (Peckus 1992: 9; Orinas 2006: 3). Į Veiverių mokytojų seminariją daugiausia buvo priimami 15 metų amžiaus lietuviai – vietinių valstiečių sūnūs, baigę dviklasę mokyklą arba išlaikę egzaminus, nors išimties tvarka joje studijavo ir nelietuvių. Veiverių mokytojų seminarija buvo trimetė, viename jos kurse mokėsi apie 30, iš viso vienu metu – 90 seminaristų (Orinas 2006: 7). Reikšminga paminėti, kad Suvalkų gubernijos mokyklose (iki pat gimnazijų) lietuvių kalba pripažinta kaip mokomasis, o ne pagrindinis dalykas (Merkys VLE). Iki 1905 m. Veiverių mokytojų seminarijoje buvo griežtai draudžiama kalbėti lietuviškai (ir lenkiškai), rusintos studentų pavardės ir pan. (Orinas 2006: 8–9, 19; Bočkutė 2021). Be kitų dalykų, šioje seminarijoje buvo mokoma muzikos ir dainavimo, suburtas didelis choras ir keli orkestrai (dūdų ar didelis mišrus, simfoninis). 1866–1903 m. matematiką, gamtos mokslus ir lietuvių kalbą seminarijoje dėstė Tomas Ferdinandas Žilinskas, kuris net per lietuvių kalbos pamokas privalėjo vartoti kirilicą (*graždanką*), tačiau po 1883 m. „Aušros“ ir kitos lietuviškos spaudos pasirodymo, kalbėdamas apie lietuvių tautosaką, jis jau naudojo brolių Antano ir Jono Juškų sudarytais dainynais (Juška 1880–1882, 1883). Tokių drausių, tuo metu lietuvių puoselėjusių mokytojų būta ne vieno (Orinas 2006: 10–11; plg. 19–21): pavyzdžiui, Antanas Matulevičius mokęs seminaristus daugiau, nei buvo būtina pagal mokymo programą – ne tik lietuvių kalbos gramatikos, bet ir literatūros, istorijos (plačiau žr. Bočkutė 2021).

To meto Lietuvoje Veiverių mokytojų seminarija buvo vienintelė aukšto lygio lietuvių mokytojų rengimo įstaiga. Nors joje parengti pradžios mokyklų mokytojai turėjo mokytį vaikus rusų kalbos, priešindamiesi rusifikacijai jie slapta įkūrė svarbų lietuvių švietimo ir kultūros židinį, turėjusį didelę reikšmę lietuvių tautinio atgimimo judėjimui. Seminarijoje buvo skaitoma ir platinama draudžiamoji literatūra, mokytojai ir seminaristai rinko tautosaką, dainas, absolventai platino lietuvišką spaudą, kai kurie buvo ir knygnešiai. Ne vienam už tokią veiklą teko prarasti darbą Lietuvoje ir bėgti į Lenkiją ar net JAV. Gana daug seminaristų rinko kalbos ir tautosakos, etnografijos tyrimų medžiagą Rygos ir Sankt Peterburgo universitetų, 1922–1933 m. Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas) profesoriui Eduardui Volteriui, nemažai absolventų šią veiklą tęsė ir vėliau – jie rinko lietuviškas dainas, parengė rankraštinių jų tekstų rinkinių (plačiau žr. Orinas 2006: 13; Girininkienė 2022: 43; Kazlauskienė 2006: 7). 1904–1905 m., nepaisydami represijų ir nuobaudų, netgi pašalinimo iš seminarijos, studentai priešinosi carinei administracijai, rusifikacijai ir Lietuvos okupacijai, rengė streikus, po kurių lietuviška spauda ne tik nebedrausta, bet ir buvo paskirtas etatinis lietuvių kalbos mokytojas Veiverių mokytojų seminarijoje (Orinas 2006: 11, 13; Bočkutė 2021).

Šios seminarijos absolventai daug nuveikė ir muzikos švietimo bei kultūros baruose. Kai 1871 m. būsimasis visuomenės veikėjas, Lietuvos himno autorius Vincas Kudirka mokėsi Marijampolės gimnazijoje ir griežė smuiku orkestre, jį mokė šio muzikos atlikėjų instrumentinio ansamblio dirigentas Buinauskas (Bujanauskas?), kuris, „prieš tai buvęs Veiverių mokytojų seminarijoje, buvo neblogai muzikoje prasilavinęs, nes pats buvo sukūręs vieną kitą veikaliuką orkestrui“ (Žilevičius 1949: 16). Reikšminga pažymėti, kad vėliau, 1877–1879 m., Seinų seminarijoje Kudirka pats subūrė smuiko, fleitos, alto ir kontraboso orkestrėlį, su kuriuo laisvalaikio grieždavo šokių melodijas ir maršus. 1881 m., įstojęs į Varšuvos universitetą, jis pradėjo rinkti lietuvių liaudies dainas, kuriomis labai gėrėjosi – buvo susipažinęs su Mažosios Lietuvos etnografų ir tautosakininkų (ypač Christiano Bartscho) darbais. Iki ankstyvos mirties Kudirka užrašė maždaug šimtą dainų (ten pat: 16–21).

Veiverių mokytojų seminarijoje mokėsi ar ją baigė žymūs muzikai: operos dainininkas Antanas Kučingis (Orinas 2006: 30), choro ir orkestro dirigentas, kompozitorius Vincas Bacevičius⁵, Lietuvos kankliavimo judėjimo pradininkas Pranas Puskunigis ir jo sekėjas Justinas Strimaitis (Kudirka 1896: 68). Pavyzdžiui, per dvejus mokslų metus seminarijoje Puskunigis pramoko groti smuiku ir klarnetu. Tapęs vargonininku ir 1906 m.

5 Plačiau žr. Karaška VLE. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/vincas-bacevicius/> [žiūrėta 2024 10 12].

persikėlęs gyventi į Skriaudžius, jis mokė kankliuoti apylinkių jaunimą, taip pat pas jį atvažiuodavusius Veiverių seminaristus (Alenskas 1992: 4). Nuo vaikystės pamėgtam smuikeliui ir muzikai Veiverių mokytojų seminarijoje nemažai laiko skirdavo tuo metu dar tik būsimasis poetas, rašytojas Ksaveras Sakalas-Vanagėlis (Orinas 2006: 35–37). Bet muzikalių studentų būta ir daugiau: seminarijos orkestre klarnetą pūtė būsimasis dailininkas Antanas Žmuidzinavičius (ten pat: 15, plg. 16); baigę Veiverių mokytojų seminariją, muzikinę veiklą tęsė chorvedys Juozas Vokietaitis (1872–1931), 1907–1914 m. vadovavęs Kauno „Saulės draugijos“ mokytojų kursams, dėstęs muziką ir vadovavęs choriui⁶, jo brolis Antanas Vokietaitis (1877–1950) (Kudirka 1970: 80) bei Stasys Baltrušis (Baltrušaitis; 1893–1950)⁷, seminarijoje išmokęs groti smuiku ir valtorna, kuria grojo orkestre, ir dainavęs baritonu chore. Apie 1907 m. seminariją baigęs Bronius Tutoraitis (g. 1888 m. Skardupės (Skardupių) k., Marijampolės apskr. – m. 1942 m. Kraslago lageryje Rešotuose) dirbo mokytoju Kybartuose, vėliau – Marijampolėje. Jis mokėjo groti klarnetu ir kitais pučiamųjų orkestro instrumentais, be to, pats „išdėstydamo balsus orkestrui“, kuris grieždavo gegužinėse, eitynėse, šventėse (Kirdienė 2013: 455–456).

Aukštakalnio rinkinio pirmosios dalies „Lietuviškos dainos“ 1912 m. sausio–kovo mėn. datuoti vokalinės, vokalinės instrumentinės ir instrumentinės muzikos kūriniai rodo, kad rinkinį jis pradėjo rašyti dar mokydamasis mokykloje, rengdamasis stoti į Veiverių mokytojų seminariją⁸. Jau tuo metu jis buvo ir choro, ir orkestro narys. Po vieną kitą kūrinių rinkinyje užrašė ir Aukštakalnio bendrąklasis Leonas Gustaitis (tuo metu – būsimasis nepriklausomos Lietuvos Generalinio štabo pulkininkas), Juozas Sliesoraitis ir Dr. Dūlinskis⁹. Kad Aukštakalnis, Gustaitis ir Sliesoraitis kartu mokėsi ir 1915 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją, pavyko išsiaiškinti panaršius po 2023 m. Istorikų ir kolekcininkų draugijos pradėtą kurti internetinę Veiverių mokytojų seminarijos duomenų bazę¹⁰.

6 Beje, Kauną ir Veiverius skiria vos 24 km, kuriuos įveikti tuo metu buvo itin patogu traukiniu. Todėl galima prielaida, kad chorvedys Vokietaitis galėdavo atvažiuoti į Veiverius ir dirbdamas Kaune.

7 Svarbiausius Baltrušio (Baltrušaičio) biografijos faktus galite rasti Veiverių mokytojų seminarijos internetiniame puslapyje adresu *veiveriums.lt*. Prieiga per internetą: <https://veiveriums.lt/seminaristas/baltrusis-stasys/> [žiūrėta 2024 10 12].

8 Tiesa, kol kas negalime būti visiškai tikri, kad mokyklą Aukštakalnis lankė Veiveriuose, nes šią vietovę kartu su 1912 m. data (be mėn.) minėtame rinkinyje jis nurodė tik vieną kartą.

9 Visame rinkinyje prie dainų pavadinimų arba parašuose po kūrinių randama ir daugiau trumpų parašų bei inicialų.

10 1915 m. Veiverių mokytojų seminarijos laida. Prieiga per internetą: <https://veiveriums.lt/1915-m-laida/> [žiūrėta 2024 10 02]. Plačiau žr. Lazauskienė 2023. Prieiga per internetą: <https://www.gyvenimas.eu/2023/12/22/veiveriu-mokytoju-seminarija-bus-pristatyta-elektronineje-erdveje/> [žiūrėta 2024 10 02].

XX a. pradžioje Suvalkų gubernijoje kūrėsi įvairios draugijos, rengusios lietuviškus vakarus su vaidinimais, taip pat dainininkų grupelės ar pasaulietiniai chorai¹¹, atlikę pasirodymus ir tradicinius šokius. Viena veikliausių tokių organizacijų – 1906 m. įsteigta švietimo ir kultūros draugija „Žiburyš“. 1911 m. šios draugijos Veiverių skyrius nutarė, „susidėjęs pinigų, pasigabenti paveikslams [kinui] rodyti aparatą, organizuoti chorą, sutvarkyti knygyną“ (Šapalas 2009: 298). Taigi 1912 m. Veiveriuose jau veikė ne tik mokykliniai chorai ir orkestrai, bet ir minėtos draugijos choras „Žiburyš“. Užnemunėje surengta lokalių dainų švenčių, mėginta surengti ir regioninių. Čia svarbu pabrėžti, kad iš pradžių dainų šventėmis buvo vadinami jungtiniai kelių chorų ar kai kurie lietuviškųjų vakarų koncertai (po jų dažniausiai vykdavo ir šokiai). 1909 m. įsteigta ir iki 1920 m. Marijampolėje ir kitose Užnemunės vietose veikusi lietuvių muzikos, literatūros ir teatro draugija „Gabija“ turėjo chorą, orkestrą, dramos artistų kuopą. Jau 1910 m. ji mėgino surengti Užnemunės dainų šventę, į ją subūrė apie 20 chorų (Arminas ir Maknys 2000: 423). 1914 m. Marijampolėje sudarytas visos Suvalkų gubernijos liaudies dainų šventės rengimo komitetas (tuo metu rengtoje dainų šventėje turėjo dalyvauti 5 chorai), tačiau jo darbą nutraukė Pirmasis pasaulinis karas (Jakelaitis 2000: 299).

Aptarti aspektai leidžia teigti, kad Veiverių mokytojų seminarijoje muzikinis ugdymas buvo įvairiapusis ir aukšto lygio. XX a. pradžioje dauguma seminaristų dainavo chore, be to, tęsiant senesnes tradicijas, muzikalūs jaunuoliai buvo mokomi groti bent dviem skirtingų rūšių muzikos instrumentais (pučiamuoju ir styginiu), jais grojo orkestre. Įkvėpti lietuvių tautinio atgimimo judėjimo idėjų ir mokomi lietuvybę puoselėjančių mokytojų, jie studijavo tuo metu jau publikuotus lietuvių liaudies dainų rinkinius, kai kurie ir patys rinko lietuvių kalbos, tautosakos ir etnografijos tyrimų medžiagą. Todėl vėliau dirbdami mokytojais ir tęsdami muzikinę veiklą mokyklose ir už jų ribų, Veiverių mokytojų seminarijos ugdytiniai gebėjo užrašyti tradicinės muzikos melodijas, jas subalsuoti (suharmonizuoti) ir pritaikyti savo vadovaujamam chorui ar orkestrui, o kai kurie – abiem kolektyvams. Taip pat jie aktyviai įsitraukė į to laiko visuomeninę švietimo, kultūros, muzikos bei meno draugijų veiklą.

1912–1915 m. Veiveriuose užrašytos lietuviškos dainos, jų repertuaro tęstinumas ir kaita tarpukariu

Aukštakalnio rankraštinių rinkinių sudaro 194 įvairių žanrų vokalinės, vokalinės instrumentinės ir instrumentinės – daugiausia tradicinės, kartais klasikinės ar saloninės –

11 1912 m. pasaulietiniai chorai buvo kuriami itin intensyviai. Kompozitoriaus Stasio Šimkaus teigimu, tuo metu Lietuvoje būta 100 chorų, po 20 dainininkų kiekviename (Šimkus, cit. iš Gudelis 2014: 24).

muzikos kūriniai. Užrašyta smuiko diapazono *G* gama (nuo *G* iki *d*³, žymint ir lotyniškais raidėmis)¹² suponuoja, kad Aukštakalnis Veiverių mokytojų seminarijos orkestre griežęs smuiku. Rinkinys, kurio pirma dalis pavadinta „Lietuviškos dainos“, pradedamas dainomis. Pirmojo puslapio viršuje, kairiajame kampe, pažymėta *tenoras* – taigi chore jis dainavęs tenoru. Vis dėlto rankraštyje daugiausia užrašyta dainų melodijų, tenoro partija pateiktos tik dvi dainos, o dviem ir trimis balsais chorui – dar dvi. Apvertęs rinkinį, Aukštakalnis iš kitos pusės rašė instrumentinę muziką, tačiau į šią dalį taip pat pateko kelios dainos ir daina maršas; taip pat šioje rinkinio dalyje jis užrašė instrumentinių dainų variantų, dainų pagrindų sukurtų valsų ir kitų kūrinių.

„Lietuviškų dainų“ dalį sudaro 29 dainos, dar 5 dainos randamos instrumentinės muzikos dalyje, tad iš viso užrašytos 34 dainos, iš kurių 30 yra lietuviškos, 1 – ukrainietiška „*Ребе да стоне Дніпр широкий*“ (liet. „Platusis Dniepras šniokščia užia“, Nr. 24; žr. 5 pav.) ir 3 – rusiškos (viena iš jų užrašyta 1912 m., kitos – 1915 m., karo metu). Tik 5 dainos – „*O rūta rūta*“ (Nr. 1), „*Lietuva, tėvyne mūsų*“ (Nr. 2), „*Ant kalno malūnėlis*“ (Nr. 3), „*Jaunimo giesmė*“ (Nr. 12) ir daina maršas „*Oi lekia, lekia*“ (Nr. 194) – pateikiamos kartu su tekstu po penkline.

Pirmųjų trijų dainų (Nr. 1–3) notacija pasižymi dinamikos, rečiau – tempo, kitomis nuorodomis ir išsiskiria iš kitų tuo, kad jose yra užrašytos atskiro balso (tenoro; oktava aukščiau, negu dainuojama) ar dviejų, trijų balsų partijos (žr. 1 pav.). Nurodytas tik vienos dainos žodžių autorius (Maironis – „Jaunimo giesmė“, Nr. 12) ir vieno kūrinio kompozitorius (Stasys Šimkus – Barkarolė, Nr. 26), todėl daugeliu atvejų straipsnio autorei teko identifikuoti dainas ir tautiškas giesmes, nustatyti jų žodžių autorius, ar tuo metu jos buvo subalsuotos chorui. Šios užduotys gana sudėtingos, nes labai svarbu surasti pirmąsias, nustatyti jų užrašymo laikotarpį ir notaciją, melodinį tipą rinkinyje atitinkančius publikuotus tam tikrų dainų ir giesmių variantus, įvertinant, kuris jų (rankraščio ar publikuotas) yra ankstesnis ir pan. Nors rinkinyje yra ir retesnių, mažiau žinomų liaudies dainų, dauguma užrašytų dainų yra populiarios, plačiai žinomos, įkvėpusios ne vieną to meto kompozitorių. Taigi straipsnio autorei teko tirti daugiasluoksnį, susipynusį XX a. pradžios lietuviškųjų vakarų, koncertų, taip pat vietos ir regioninių dainų švenčių repertuarą, žodinę liaudies (kolektyvinę) ir literatūrinę, autorinę (individualią), ne vien vokalinę, bet iš dalies ir instrumentinę muzikos kūrybą, jų tarpusavio sąveiką.

Įdomu, kad visame rinkinyje kūriniams pavadinti vartojamas tik žodis *lietuviškas*: pavyzdžiui, *lietuviškos dainos*, *lietuviškas šokis* ar *maršas*. XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje buvo paskelbta daug lietuvių liaudies dainų rinkinių, vadinamų *lietuviškomis*

12 Be numerio rinkinyje, pagal ištisinę autorės sudarytą numeraciją – Nr. 47.

Finorante

Lietuviškos Dainos.

1. *O rūta rūta.*

1. *o ru ta, ru ta ru ta žalių, Ne il-gai xa luvā daržē ly jē*
 2. *O šē šē šē šē, šē šē jau nē, neil-gai bi-kie pas mē čiu ty*
 3. *Baltē li-ne tē, vėrē plē nardrē, tūmē kad rūtēis sēlō ei tē*
 4. *O at pa luvāu rūtē rūtē, žaliau sēlōis su vy nio ta*
 5. *As ne pa luvāu savo sēdies and sēlō sēlōis ber nu-xē lio.*

2.

2. *Lie-tu-va te vy ne mu-zy, tu rūtē rūtē žē ml. is pro ci hos*
ta vo su nys te stē pry bē sē mēis. Je gul ei-na vīm to-kais do
ry-bis Je-gul dirba ant nardrēu ir žmonių ge-ry-bis Je-gul saulē

Lie tu vos tam su-mus-pra-sa-li-na ir sūi-sa ir tie-sa.
mūs žinkomū ly-di, Je-gul mei-le Lie tu vos de-ga mu-ry šē-di-sl,
var. Gun tos lie tu vos vieny-bē te-zy-ti.

3. *Ant kalno malūnėlis.*

Ant kal-no ma-lū-nė-lis po kal-nu e-ke-nė-lis
ai klyt sē nar-dē rūtēan-te lē Ma-lūno e-ke
li-lyt.

1 pav. Jono Aukštakalnio 1912–1915 m. rankraščio pirmieji trys kūriniai: „O rūta rūta“, „Lietuva, tėvyne mūsų“ ir „Ant kalno malūnėlis“

dainomis, kartais pridėdant žodelį *tautiškos* (plačiau žr. Juška 1880–1882; Kazlauskienė 2006; Kudirka 1895; Kudirka 1899; Naujalis 1906; Čiurlionis 1909). Anot tautosakininkės Jurgos Sadauskienės,

Bene pirmasis dainas *lietuviškomis dainomis* arba *tautos dainomis* bus pavadinęs Jonas Basanavičius *Ožkabalių dainų* pratarinėje. [...] XX a. pradžioje neretai lietuvių liaudies dainos vadintos ir *žmonių dainomis*. [...] Tokie pavadinimai perteikia XX a. pradžioje besiformuojantį supratimą, kad dainos turi ne tik išreikšti sodiečių mintis ir jausmus, bet ir reprezentuoti visuomenę, tautą, [...] (Sadauskienė 2021: 20).

Amžių sandūroje liaudies dainos vertingumas anaip tol ne visiems buvo akivaizdus dalykas. Carinė valdžia visaip varžė lietuviybės sklaidą, kartu persekiojo ir lietuviškų renginių organizatorius, tad išeiti į viešumą dainos ilgai neturėjo galimybių. [...] Siekį, kad lietuvių dainos būtų atliekamos scenoje, kultūrininkai interpretavo kaip laisvės ir nepriklausomybės išraišką. [...] [t]iek Mažojoje Lietuvoje, tiek ir Lietuvoje manyta, kad sumoderninus tradicinę dainą ji įgis naują kokybę neprarasdama tautinio turinio.

Kita vertus, chorinio dainavimo stilistikos šiuo laikotarpiu negalima laikyti vyraujančia ar juolab priešinti jos tradiciniam atlikimui. Pasaulietinių chorų buvo mažai, chorinė dainavimo kultūra dar buvo silpna, todėl dainavimo tradicija tiek privačioje, tiek viešojoje erdvėje buvo labai homogeniška. [...] XX a. pradžioje formavosi liaudies dainos sceninio atlikimo stilistika ir sceninis liaudies dainos įvaizdis: etiška, estetiška, neretai sutrumpinta ir prarandanti tarminius bruožus daina, atliekama keliais balsais. Į dainų rinktines pradedamos įtraukti harmonizuotos melodijos, kanonizuotų tekstų liaudies dainos chorams, mokykloms, draugijoms ir organizacijoms (ten pat: 20–22).

To meto Sūduvos publicistikoje minima, kad lietuviškomis dainomis vadintos dainos, skambėjusios per lietuviškuosius vakarus, į kuriuos buvo galima patekti su bilietais. Per tokius renginius po vaidinimo atlikėjai dainuodavo, o po dainų – šokdavo. Pavyzdžiui, viename leidinyje rašyta, kad Marijampolėje „Kalėdų laikotarpyje būsią du vakaru [...]“. Abiejuose vakaruose būsią lietuviškos dainos. Po kasvienam vakarui – šokiai“ (Iešmanta 1912: 619). O kaip tuo metu kaimų ir miestelių šviesuomenė, taip pat mokiniai, būsimieji mokytojai suvokė lietuviškas dainas? Ar skyrė senąsias Sūduvių krašte paplitusias liaudies ir chorui balsuotas dainas, tautiškas giesmes? O gal tik pabrėždavo dainų lietuviškumo ypatybę, skirdami jas nuo kitų tautų dainų? Remiantis Aukštakalnio rinkiniu galima teigti, kad dar ir po spaudos draudimo panaikinimo net ir šviesiausio, *lietuviškiausiai* nusiteikuso mokyklinio choro repertuare būta (galbūt net ir jaunimo pamėgtų) slaviškų, rusiškų dainų. Ugdymo rusų kalba, rusifikacijos poveikio apraiškų visame Aukštakalnio rinkinyje pastebima ir daugiau. Pavyzdžiui, koreguodamas neteisingai užrašytą garsą ar skiemeninį natos pavadinimą, autorius žymėdavo jį kirilica (lietuviškai pažymėjo tik vieną kartą). Rinkinyje pasitaiko ir rusiškų sentencijų. Kai kur ir pats pasirašė kirilica; vienoje vietoje parašą pradėjo kirilica, o užbaigė lietuviškai.

„Lietuviškų dainų“ skyrius – ir visas rinkinys – pradedamas vestuvių daina „O rūta rūta“ (tenoro partija, Nr. 1; žr. 1 pav.), kurią jau XX a. pradžioje *sudėjo ant balsų* kompozitorius, vargonininkas, chorų vadovas ir vienas pirmosios Lietuvos dainų šventės vyriausiųjų dirigentų Juozas Naujalis. Ši daina, atliekama mišraus Rygos lietuvių kvarteto, buvo įrašyta ir ne kartą išleista JAV ir Anglijoje. Įdomu tai, kad to meto plokštelėse ji vadinama „Tautiška daina“¹³.

Kad 1912 m. Veiverių jaunimas chore giedojo tuo metu dar tik būsimą nepriklausomos Lietuvos valstybės himną, patvirtina taip pat rinkinio pradžioje užrašyta [giesmė] „Lietuva, tėvyne mūsų“ (Nr. 2; žr. 1 pav.). Tai lietuvių rašytojo, publicisto, muziko, daktaro ir visuomenės veikėjo Kudirkos sukurta „Tautiška giesmė“ (Kudirka 1898). Įsidėmėtina, kad Aukštakalnio rinkinyje tai vienintelis kūrinys be pavadinimo, todėl galima įžvelgti tam tikrą autoriaus atsargumą saugantis carinės administracijos. Be to, kyla klausimas, ar šią giesmę Aukštakalnis galėjo giedoti Veiverių mokyklos ar seminarijos chore, ar tik vykstant pasirodymams per lietuviškuosius vakarus. Palyginus kūrinių „Lietuva, tėvyne mūsų“ ir „Tautiška giesmė“ notaciją, tampa aišku, kad Aukštakalnio rankraštyje pateikta tenoro partija ir dinamika (pradedama ne *forte*, o *piano*) skiriasi nuo Kudirkos kūrinio balsuotės. Galbūt Veiverių choro vadovas panaudojo vieną kurią nors vėlesnių, XX a. pradžios, šios giesmės balsuočių, kurių tuo laiku būta ištis daug, o galbūt ir pats pritaikė partiją ir dinaminį planą, atsižvelgdamas į choristų gebėjimus. Lietuvos chorinės kultūros tyrinėtojo Regimanto Gudelio teigimu,

Atšaukus spaudos draudimą ir atgavus elementarią kultūrinės veiklos laisvę [...] [i]sisiūbavo lietuviškų chorų ir lietuviškų vakarų sąjūdis [...]. Įvairiais duomenimis, lietuviški vakarai vyko 200 vietų: Užnemunėje – 24 vietose [...]. Lietuviškuose vakaruose skambėjo įvairios dainos, sukurtos pirmųjų profesionalių kompozitorių ir pačių chorvedžių. Ištyrinėjus ano laiko publicistiką, matyti: visuose lietuviškuose vakaruose chorai savo šventa priederme laikė pagiedoti V. Kudirkos „Tautišką giesmę“. Tai buvo legendinė daina, publikai prašant kartojama du, tris ar net keturis kartus“ (Gudelis 2014: 20–21).

XX a. pradžioje Kudirkos „Tautišką giesmę“ lietuviai dažnai giedodavo ne tik tėvynėje, bet ir išeivijoje: jau tada anapus Atlanto lietuviai ją kartais vadindavo Lietuvos

13 Lietuvos skaitmeninto kultūros paveldo portale *ePaveldas.lt* yra paskelbti 1914–1925 m. (o gal ir ankstesnio laikotarpio) lietuviškos muzikos plokštelių įrašai. Žr. dainą „Oi ruta, ruta“: „Močiute mano. Tautiška daina“. Sudėta ant balsų Naujalis, [atl.] Lithuanian Quartet. P. p. Linart[i]ene, Vysockaite, Linartas, Kačanauskio [Kačanauskas]. Victor Talking Machine Co. Camden. N.J. [No.] 65120-A. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0001762448>; plg. dainą „Oi ruta, ruta“: „Močiute mano. Tautiška daina“. [Atl.] Linartienė, Vysockaitė, Linartas ir Kačanauskis [Kačanauskas]. Quartet in Lithuanian, His Master's Voice, [No.] 64339. Speed 78, Cat. No. E.M. 1024. Gramophone Co., LTD., Hayes, Middlesex. England. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0001771910> [žiūrėta 2024 09 30].

nacionaliniu (tautiniu) himnu¹⁴. Kaip oficialus Lietuvos valstybės himnas „Tautiška giesmė“ buvo giedama ir tarpukariu, iškilmingai pradedant pirmąsias Lietuvos dainų šventes. Verta paminėti, kad tarpukario muzikantų, ypač dūdų orkestro, manuskriptuose Lietuvos himnas buvo užrašomas pats pirmas¹⁵.

Trečioji Aukštakalnio rinkinio daina – „Ant kalno malūnėlis“ (Nr. 3; žr. 1 pav.) visiškai sutampa su Kudirkos balsuota to paties pavadinimo daina, 1895 m. paskelbta leidinio *Kanklės. Lietuviškos dainos 4 balsams (vyriškiems) sutaikytos*¹⁶ pirmoje dalyje (Kudirka 1895: 7; Nr. 5). Tiesa, Aukštakalnio rankraštyje perrašyti tik pirmas ir antras balsai, trūksta dviejų paskutinių teksto posmų. Reikšminga pažymėti, kad kūrinys „Ant kalno malūnėlis“ – buvusi populiari Veiverių krašto vestuvių daina, kurios variantą Puskunigis pakankliavo tridaliu metru¹⁷.

Iš minėto Kudirkos leidinio į Aukštakalnio rinkinį nurašytos dar 2 dainų melodijos. Nenuostabu, kad Veiveriuose Kudirkos leidinys *Kanklės. Lietuviškos dainos 4 balsams (vyriškiems) sutaikytos* buvęs toks pamėgtas – krašte dar turėjo būti puikiai menama ir jo autoriaus asmenybė, ir itin lengvai pritapti subalsuotos nuo seno ten dainuojamos liaudies dainos. Pavyzdžiui, vestuvių (pažintuvių) dainą „Siuntė mane motinėle“ (Nr. 5) Aukštakalnis, matyt, užrašė iš klausos *a* tonacija (praleido penktą taktą), nes Kudirkos leidinyje ji užrašyta *b* tonacija (plg. Kudirka 1899: 8; Nr. 6). Etnomuzikologė Daiva Vyčiniene atkreipė dėmesį, kad tai – „viena gražiausių ir populiariausių lietuvių lyrinių dainų. Jos vardu pavadinta pirmoji lietuviška plokštelė („Siuntė mane motinėle: tautiška daina“. Rygos lietuvių vyrų choras; *Zonophone Record*, 1908)“ (Vyčiniene 2020: 69).

Vestuvių dainą „Močiute mano“ (Nr. 21; pasirašyta *J. A.*) Aukštakalnis užrašė ta pačia melodija, kokia buvo publikuota ir Kudirkos leidinyje (plg. Kudirka 1895: 4; Nr. 2). Įdomu tai, kad XX a. pirmaisiais dešimtmečiais ši daina dažnai buvo harmonizuojama, įrašoma ir skelbiama lietuvių išeivijos muzikos plokštelėse, o XX a. pradžioje Naujalis

14 Žr. 1912 m. lapkričio 12 d. parapinio Šv. Cecilijos choro iš Niujorko N.J. plokštelės įrašą *Lietuva National Hymn*. Choro įrašytoje programoje – kūriniai „Grozybė Lietuvos“ (plg. „Lietuvos grozybė“, „Šaltysius“, „Kariška daina“, „Kur bėga Šešupė“, „Eina garsas nuo rubežiaus“ (Spottswood 1990: 1585), taip pat išties daug, kaip toliau aptarsime, ir Aukštakalnio manuskripte užrašytų, ir pirmosiose Lietuvos dainų šventėse tarpukariu dainuotų dainų.

15 Šios tradicijos buvo laikomasi ir kai kuriuose sovietmečio dūdų orkestro natų rankraščiuose, dėl konspiracijos pažymint tik kūrinio inicialus (L. H.).

16 Mokydamasis Varšuvos universitete, Kudirka pirmu tenoru dainavo chore ir, bendradarbiaudamas su jaunais lenkų kompozitoriais, sutaikė keturių vyriškų balsų chorui keturiasdešimt dvi iš šimto Užnemunėje paties užrašytų dainų (Žilevičius 1949: 16–21; Kudirka 1895; Kudirka 1899).

17 LRT pl. 626/1. Dainos įrašą žr. Lietuvių tautosakos archyvo Garso ir vaizdo įrašų duomenų bazėje adresu <https://irasai.archyvas.lt/lt/index.php?id=58513> [žiūrėta 2024 09 30].

2 pav. 1913 m. pradžioje Jono Aukštakalnio užrašytos tautiškos giesmės: „Eina garsas“, „Lietuvos grožybės“ (plg. „Lietuva brangi“) ir „Jaunimo giesmė“ (pirmieji 2 iš 7 psl.)

3 pav. 1913 m. iš klausos užrašytos melodijos „Senovės daina“ (Antanas Baranauskas), „Palangos jūrė“ ir „Vai tu sakal“ (Nr. 13–15)

tautišką dainą „Močiute mano“ taip pat *sudėjo ant balsų*¹⁸ – beje, 1924 m. būtent ji skambėjo pirmąją dieną Kaune vykusioje šventėje Dainų diena.

Dar šešios 1912–1913 m. rinkinyje užrašytos dainos gali būti siejamos su Naujalio sukurtomis ar balsuotomis dainomis, ypač tautiškomis giesmėmis, parašytomis pagal pasididžiavimą tėvyne žadinusių, tautinę savimonę stiprinusių talentingiausių to meto lietuvių poetų, dažnai – kunigų tekstus, kartais ir melodijas. Veiveriuose labai pamėgta muzikalaus poeto Antano Baranausko sukurta daina „**Dainu dainele**“, kuri Aukštakalnio rankraštyje vadinama „**Senovės daina**“ (Nr. 13, užrašyta iš klausos; žr. 3 pav.), o Budrevičiaus–Budrio ketvirtos klasės gaidų sąsiuvinyje (1923 m.) – „**Giedu dainele**“ (Nr. 2).

18 Žr. to paties melodinio tipo dainą „Močiute mano“: „Močiute mano. Tautiška daina“. Sudėta ant balsų Naujalio, [atl.] Lithuanian Quartet. P. p. Linart[i]ene, Vysockaitė, Linartas, Kačanauskis [Kačanauskas]. Victor Talking Machine Co. Camden. N.J. [No.] 65120-A. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0001762447>; plg. dainą „Močiute mano“: „Močiute mano. Tautiška daina“. [Atl.] Linartienė, Vysockaitė, Linartas ir Kačanauskis [Kačanauskas]. Quartet in Lithuanian, His Master's Voice, [No.] 64339. Speed 78, Cat. No. E.M. 1024. Record Manufactured by the Gramophone Co., LTD., Hayes, Middlesex. England. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0001771909> [žiūrėta 2024 09 30].

Baranauskas pats užrašė liaudies dainų, mokėsi griežti įvairiais muzikos instrumentais, taip pat ir armonika, kurią 1853 m., anksčiausiai Lietuvoje, paminėjo savo dienoraščiuose (Kirdienė 2000: 147, 264; Kirdienė 2009: 24). Dainos eilių rimas suaugęs su tridale melodijos metroritmika (plg. Ramoškaitė 2013: 22–23).

Net 4 dainos užrašytos pagal Maironio žodžius: „Raseiniečių daina“ (Nr. 4; plg. Naujalis 1908), „Eina garsas“ (Nr. 10; plg. ten pat), „Lietuvos grožybės“ (Nr. 11, plg. „Grožybė Lietuvos“; Naujalis 1906: 13–14)¹⁹ ir „Jaunimo giesmė“ (Nr. 12; žr. 2 pav., plg. Strumskis 1922). Muzikologė, muzikos kritikė ir folkloristė Živilė Ramoškaitė atkreipė dėmesį, kad šių dainų melodijos galėjo būti sukurtos paties Maironio – eilėraščių rinkinio *Pavasario balsai* pirmajame leidime autorius „Raseiniečių dainą“ net ir vadina „Daina“ (Maironis 1895: 17–28). Anot Ramoškaitės,

Gali būti, kad šias Maironio eiles žmonės dainavo dar iki J. Naujalis, juolab kad jų ritmas visiškai toks pat, kaip dainos „Eina garsas“. V. Landsbergis pastebėjo, jog kai kurie Maironio eilėraščiai paties autoriaus pavadinti dainomis arba giesmėmis, tarsi nusakant jų paskirtį. Daroma prielaida, kad Maironis galėjo juos kurti mintyse girdėdamas melodiją. Jis buvo labai muzikalus ir mėgo muziką (Ramoškaitė 2013: 22–23).

„Jaunimo giesmė“ (Nr. 12), kuri pabrėžia jaunimo vaidmenį siekiant tėvynės atgimimo, Aukštakalnio rinkinyje tenka ypatinga vieta: jos melodija (ar tenoro partija) ir posmai užrašyti 7-iose puslapiuose. Palyginus Naujalis vėliau sukurtą, chorų repertuare iki šiol įsitvirtinusių to paties pavadinimo kūrinį (plačiau žr. Strumskis 1922) su straipsnyje aptariamo rankraščio variantu, akivaizdu, kad jie skirtingų melodinių tipų: kompozitoriaus kūrinys pasižymi keturdale maršine, o 1913 m. Aukštakalnio užrašytas – tridale metroritmika.

Kučingis atsiminimuose nurodė su Veiverių mokytojų seminarijos choru dainuodavęs ir „Kur bėga Šešupė“ (ją yra balsavę Naujalis ir Česlovas Sasnauskas), ir „Ant kalno karklai siūbavo“ (žr. Kudirka 1895; Naujalis 1906; Orinas 2006: 31). Pastarąjį kūrinį randame ir apie 1923 m. rašytame Budrevičiaus–Budrio gaidų sąsiuvinyje, tik jis priskirtas ne dainoms, o šokiams. Maršinė dainos „Kur bėga Šešupė“ instrumentuotė 1930 m. užrašyta ir Gregoravičiaus rinktinėje. Be to, verta paminėti, kad dainos „Ant kalno karklai siūbavo“, „Jaunimo giesmė“ (Naujalis) ir „Kur bėga Šešupė“ (Naujalis, Sasnauskas) skambėjo pirmosiose Lietuvos dainų šventėse.

19 1891 m. *Varpe* publikuotas pirmasis Maironio eilėraščio „Lietuvos gražybė“ variantas ilgą laiką gyvavo greta vėlesnio eilėraščio varianto „Lietuva brangi“ (Girdzijauskas 2002: 146). Iki šiol pamėgtą tautišką giesmę „Lietuva brangi“ sovietmečiu lietuviai giedodavo kaip antrąjį Lietuvos valstybės himną.

Naujalis sukūrė dainą ir pagal 1883 m. Veiverių mokytojų seminarijos studento Sakalausko-Vanagėlio eilėraštį „Kur banguoja Nemunėlis“²⁰, greitai tapusį liaudies daina (Orinas 2006: 35). Vis dėlto Aukštakalnio rankraštyje dainos „**Kur banguoja Nemunėlis**“ (Nr. 8) melodija yra kito melodinio tipo negu Naujalis. Rankraštyje randama ir Naujalis balsuotos dainos „**Kaip gi gražus rūtelių darželis**“ (Nr. 16; plačiau žr. Naujalis 1906: 16–17) melodija. XIX a. antrojoje pusėje šią dainą sukūrė Antanas Vienažindys, turėjęs gerą balsą ir savo dainas dainuodavęs su dideliu įsijautimu, pritardamas sau armonika. Pasak jo raštų knygos rengėjo, tautosakininko Kosto Aleksyno, „šalia kitų veiksnių šitai irgi labai padėjo plisti jo kūrybai“ (Aleksynas, cit. iš Vienažindys 1978). Tautosakininkas atkreipė dėmesį, kad Naujalis chorui *sutaikytos* dainos „**Kaipgi gražus...**“ melodija beveik sutampa su jau XIX a. antrojoje pusėje paplitusiaja, tačiau chorui pritaikytos melodijos eilutės baigiamos ne trečiuoju, o pirmuoju laipsniu. Autoriaus manymu, Naujalis šią melodiją galėjo būti girdėjęs 1890–1891 m. vargonininkaudamas Vabalninke (Naujalis 1906: 16–17).

Įžvelgti skirtumai tarp Aukštakalnio užrašytų ir Naujalis balsuotų ar sukurtų dainų, tautiškų giesmių melodijų leidžia teigti, kad kai kurios rankraščio melodijos yra senesnės arba kito melodinio tipo – taigi tuo metu Veiveriuose ir kitur Sūduvoje jos dar galėjo būti dainuojamos ir tradiciniu būdu, nebūti pritaikytos chorui.

1913 m. pradžioje Aukštakalnio rinkinyje, pažymint fermatas, užrašyta daina „**Už giružės**“ (Nr. 87; žr. 4 pav.). XX a. pradžioje ši kūrinį yra subalsavęs iš Marijampolės apskrities kilęs choro dirigentas, tuo metu dar tik būsimasis dainininkas (bosas) ir 1923 m. Kauno dainų šventės organizatorius Antanas Vaičiūnas. Panašu, kad Aukštakalnio rankraštyje taip pat pateiktos autoriinių dainų „**Kur pradingo tas takelis**“ (Nr. 20), „**Jau motinėle**“ (Nr. 22) ir Mažosios Lietuvos dainų stilių primenančios „**Verpėjėlės**“ (Nr. 29) melodijos²¹.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad daug dainų Aukštakalnis užrašė iš klausos. Jis tikriausiai ne tik nurašė ar užrašė Veiveriuose choro dainuojamas dainas, bet ir žymėjo laisvalaikio tėviškėje dainuotų literatūrinės kilmės, senųjų lietuvių liaudies dainų melodijas. Instrumentinės muzikos dalyje esama pastabų, aiškiai nurodančių, kad iš klausos buvo užrašyta (*sustatyta*) kaime girdėta šokio (polkos) melodija²². Be jau straipsnyje aptartų kūrinių variantų, chorui nesubalsuotų dainų melodijoms galima priskirti dar 5 dainų,

20 1910 m. eilėraštis publikuotas Tilžėje (Sakalauskas-Vanagėlis 1910: 9–10).

21 1914–1915 m. Puskunigis sukūrė dainą „**Verpėja**“ – vieną ciklo „Darbininkų dainos“ kūrinių (Alenskas 1994: 12).

22 Pavyzdžiui, po polka „**Daili teta**“ (Nr. 120) parašyta pastaba: „Pagal kaimišką gaidą sustatė draugas Juozas Sliesoraitis, 1913 m. VI 18“.

4 pav. Dainos „Už giružės“, „Ginčijosi trys mergelės“ (ir valsio „Mojaus balsai“ pradžia;
Nr. 87–89 (Nr. 87, 88))

esančių dainų rinkinio dalyje „Lietuviškos dainos“, notaciją. Pirmiausia reikėtų nurodyti 1912 m. pabaigoje–1913 m. pradžioje Aukštakalnio iš klausos užrašytą „Vai užia gaudžia“ (Nr. 9). Tai viena gražiausių lietuvių vestuvių (išvažiavimo pas jaunąją) dainų. Rankraščio kūrinio melodinis tipas skiriasi nuo 1875 m. Ožkabaliuose užrašyto varianto (Basanavičius 1998: Nr. 394), tačiau dainoje yra ir tridalio metro. Kitos dvi 1913 m. pradžioje iš klausos atidžiai užrašytos Veiverių krašte paplitusios dainos yra „Palangos jūrė“ (Nr. 14; gali būti literatūrinės kilmės) ir nuostabi lyrinė literatūrinės kilmės emigrantų daina pagal Vienažindžio eilėraštį „Vai tu sakal“ (Nr. 15; plg. *Lietuvių dainos* JAV 2022: 73; Nr. 4). Abiejų dainų melodijos – to paties melodinio tipo. Šiame krašte paplitusioms dainoms taip pat galima priskirti ir jaunimo meilės dainas „Siuntė mane močiutė“ (Nr. 18) bei „Ginčijosi trys mergelės“ (Nr. 88 (87); žr. 3 pav.).

Rinkinyje gausu kompozitoriaus, choro vadovo, pirmosios Lietuvos dainų šventės vieno pagrindinių dirigentų Šimkaus ankstyvuoju kūrybos laikotarpiu sukurtų ar subalansuotų, aranžuotų dainų. 1912 m. užrašyta visoje Lietuvoje populiarios liaudies dainos „Du broliukai kunigai“ (Nr. 4) melodija sutampa su tradiciniu kūrinio variantu, kuris vėliau buvo instrumentuotas dūdų orkestrams ir tapo liaudies muzikantų grojamu maršu.

1911 m. išleista Šimkaus balsuotės keturių mišrių balsų chorui (Šimkus 1911: 19) melodija yra tokia pati, kaip ir Aukštakalnio rankraštyje: sutampa tonacija (*F*), kartojant priedainį pažymėtas *pp*. Verta paminėti, kad 1913 m. rankraštyje yra užrašyta ir liaudies daina „**Tykus buvo vakarėlis**“ (Nr. 17) pagal tokio pat pavadinimo eilėraštį, kurį sukūrė poetas, kunigas Petras Rimkevičius (g. 1842 m. Naniškiuose, Rokiškio r. – m. 1907 m. Pušalote). O, pavyzdžiui, 1917 m. paskelbtos Šimkaus balsuotės mišriam chorui (Strumskis 1917: 15) ir rankraščio melodijos jau gerokai skiriasi, todėl galima manyti, kad Aukštakalnio manuskripte yra užrašytas būtent tradicinis šios literatūrinės dainos variantas.

„**Močiute širdele, tai tau**“ (Nr. 19, 1913 m. sausio 11 d.) – visoje Lietuvoje paplitusios vestuvių (grįžtuvių) dainos variantas. Daina buvo publikuota įvairiuose rinkiniuose – pirmąkart ją paskelbė Antanas ir Jonas Juškos (1880 m.), o 1902 m. – Jonas Basanavičius (Vyčienienė 2020: 157). Aukštakalnio rankraštyje šios dainos melodija pateikta *C* tonacija, pažymint pailgintą paskutinę gaidą taip, kaip ir 1911 m. paskelbtoje Šimkaus balsuotėje (Šimkus 1911: 12). Tai leidžia manyti, kad šį kūrinių veiveriškai dainuodavo chore.

1915 m. balandžio 20 d. Vilniuje kaip „Dr. Dūlinskio atmintis“²³ iš klausos dvidaliu metru užrašyta Šimkaus **Barkarolė** (Nr. 26)²⁴ patvirtina, kad Aukštakalnis su Veiverių mokytojų seminarija Pirmojo pasaulinio karo metais pasitraukė į Vilnių. Ar tik jis nebus kartu su kitais muzikaliais seminaristais dalyvavęs Šimkaus suburtame Šv. Mikalojaus bažnyčios chore? 1914–1915 m. atsiminimuose Kučingis, kuris taip pat traukėsi kartu su Veiverių mokytojų seminarija, teigė lankęs šį chorą (Orinas 2006: 31). Be to, svarbu pažymėti, kad pagal Zanavykų poeto, kunigo Prano Vaičičiaus žodžius (vertimą) Šimkaus sukurta chorinė daina „**Kur bakūžė samanota**“ Aukštakalnio rankraštyje aiškiai perrašyta iš natų: kaip ir originale, užrašyta *Fis* tonacija, su kintančio tempo ir dinamikos niuansais, sudėtingais chromatizmais ir papildomais diezais (Nr. 23; žr. 5 pav.). O 1915 m. birželio 3 d. Rutkiškėse užrašyta (su dinamikos niuansu – *pp* kartojant priedainį) Šimkaus subalsuota humoristinė lietuvių liaudies daina „**Pamylėjau vakar**“ leidžia teigti, kad Aukštakalnis, sėkmingai baigęs Veiverių mokytojų seminariją, grįžo į gimtąjį kaimą. Beje, nuoroda šalia 1917 m. lapkričio 1 d. JAV įrašyto šios dainos varianto suponuoja dainos kilmės vietą – Suvalkų gub., Balbieriškių par. (Spottswood 1990: 1562; Nr. B 20937-2). Matyt, Dzūkijos ir Sūduvos paribyje ši liaudies daina buvusi populiari.

Iš kitų kūrinių išsiskiria tikriausiai Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje, galbūt ir pačiam jau pradėjus dirbti mokytoju (o gal net ryžtantis ginklu ginti tėvynę), vienintelis ne juodu, o truputį susiliejusiu mėlynu rašalu Aukštakalnio užrašytas paskutinis

23 Dūlinskio dedikacija Aukštakalniui.

24 Plg. labai populiarią, XX a. antrojoje pusėje beveik kiekvieno liaudies muzikanto mokėtą valsą „**Plaukia sau laivelis**“.

5 pav. 1915 m. Vilniuje ir Veiveriuose užrašytos dainos „Močiutė mano“ (Nr. 21), „Jau motinėle“ (Nr. 22), „Kur bakūžė samanota“ (Nr. 23, muzika – Stasio Šimkaus, žodžiai – Prano Vaičiailio) ir ukrainiečių daina „Рече да стоне Дніпр широкий“ („Platusis Dniepras šniokščia ūžia“, Nr. 24; žodžiai – Taraso Ševčenkos)

6 pav. Maršas („Oi lekia, lekia“, Nr. 194)

(Nr. 194) viso rinkinio kūrinys, pavadintas „Maršu“ – karinės istorinės dainos „Oi lekia, lekia“ balsuotė trijų balsų chorui (žr. 6 pav.). Aukštakalnio užrašytas dainos variantas atitinka iškilaus lietuvių menininko, chorų vadovo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio lietuviškoms mokykloms skirtame leidinyje *Vieversėlis. Liaudies mokykloms lengvesniųjų lietuviškų dainų rinkinys* (1909²⁵, plg. Čiurlionis 1999) paskelbtą dainos „Oi lekia, lekia“ balsuotę su nuoroda *Tempo di marcia*: sutampa *F* tonacija, kintamas metras, balsų partijos ir beveik tiksliai – imitacinis trečio balso pobalsis priedainyje. Muzikologo Vytauto Landsbergio teigimu, ir vėliau (iki 1940 m.), diriguojant Šimkui, Vaičiūnui ir kitiems chorvedžiams, Čiurlionio „Oi lekia, lekia“ buvo viena nuolat skambėjusių dainų, iš kurių mokėsi jaunesnieji kompozitoriai (Landsbergis 1986: 156). Verta prisiminti, kad XX a. pradžioje ir pirmojoje pusėje liaudies muzikantai su instrumentiniu pritarimu atliekamas tridaliao metro apeigines vestuvių dainas taip pat kartais vadindavo maršais arba dainomis maršais (Kirdienė 2000: 273, 278, 285, 291).

1912 m. spalį *F* tonacija užrašytą kūrinių „Šaltyšius“ (Nr. 58) Veiverių mokiniai ir seminaristai taip pat galėjo išmokti iš Varšuvoje išleistos Čiurlionio rinktinės *Vieversėlis. Liaudies mokykloms lengvesniųjų lietuviškų dainų rinkinys*. Tai viena populiariausių

25 Tikroji leidinio publikavimo data – 1908 metai.

7 pav. 1913 m. pradžioje užrašytas „Lietuviškas maršas“, arba „Kariškoji daina“
(Nr. 86, pirmą dainos pusę)

lietuvių liaudies dainų, kurią balsavo tiek Šimkus, tiek kiti kompozitoriai ir kuri XX a. pradžioje plito per mokyklas Lietuvoje bei lietuvių išeivijoje (Vyčnienė 2020: 140–141). Remiantis kūrinių „Oi lekia, lekia“ ir „Šaltyšius“ notacija, galima teigti, kad XX a. pradžioje Veiverių mokyklose buvo naudojama minėta Čiurlionio dainų rinktinė, kurią galėjo platinti ir jos leidėjas, Veiverių mokytojų seminarijos absolventas Vincas Palukaitis.

Aukštakalnio rinkinyje yra dar viena daina maršas – tai „**Lietuviškas maršas**“, arba „**Kariškoji daina**“ (Nr. 86; žr. 7 pav.). Ji užrašyta be teksto, *B* tonacija, todėl galima manyti, kad ją grojo dūdų orkestras²⁶. Pasak Ramoškaitės, šios dainos „melodija atkeliavusi iš vokiškai kalbančių kraštų [...]“. Seniausias melodijos šaltinis – 1884 metų „Aušra“ (*Karinės istorinės dainos*: 266–271; Ramoškaitė 2013: 23). Įdomu tai, kad Aukštakalnio užrašytą „Kariškąją dainą“ galima laikyti bene pirmuoju dainos maršinės instrumentuotės pavyzdžiu: rankraštyje pateiktoje dainos melodijoje (kaip ir jos variante, paskelbtame *Lietuvių liaudies dainyno XVIII tome Karinės istorinės dainos 4*) dominuojantys šuoliniai intervalai ir fanfarinės intonacijos rodo instrumentinę melodijos prigimtį – šią dainą

26 Kiti Aukštakalnio manuskripto maršai yra instrumentiniai.

maršą grodavę dūdų orkestrai darė įtaką ir kūrinio melodikai. Verta pabrėžti, kad tarpukariu itin suklestėjo dūdų orkestrams sukurti maršai (dainų instrumentuotės) tuo metu plačiai paplitusių, taip pat chorams balsuotų dainų, tautiškų giesmių pagrindu. Galima manyti, kad dūdų orkestrai grojo tokias instrumentuotas arba pritarė choristų dainuojamoms dainoms 1928 ir 1930 m. vykusiose Lietuvos dainų šventėse. Mažonoje Lietuvoje Tilžės lietuvių giedotojų draugijos rengtose šventėse jau nuo XIX a. pabaigos itin svarbūs buvo orkestrai ir šokėjai; jie dalyvavo ir 1927–1938 m. Klaipėdoje vykusiose dainų šventėse (plg. Kšanienė 2014: 25).

Apibendrinant atliktą tyrimą, galima teigti, kad XX a. pradžioje muzikų pradėtas kurti lietuviškųjų vakarų chorinis repertuaras tarpukariu buvo perimtas, tobulinamas ir (per)kuriamas jau nepriklausomoje Lietuvoje. Svarbu pažymėti, kad pirmosiose Lietuvos dainų šventėse, nors ir pakitusios, kita melodija ar kitaip subalsuotos, buvo dainuojamos 5 iš 32 straipsnyje aptartų lietuvių liaudies dainų ir tautiškų giesmių: „Tautiška giesmė“ (dabar – Lietuvos valstybės himnas), „Močiute mano“, „Ant kalno karklai siūbavo“, „Jaunimo giesmė“ ir „Kur bėga Šešupė“. Trys pirmosios iš jų susijusios su Kudirka ir Sūduva. Šiuo atveju vertėtų apmąstyti choro kultūros tyrinėtojo Gudelio keliamą klausimą: „Ar galėjo Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo įvykti dainų šventė, ar ne?“ (nors tuo metu dar svarbiausia būtų ne rengti šventes, o burti chorus ir mokyti choristus dainuoti keturiais balsais) (Gudelis 2014: 22–23, plg. 21–24). Galima svarstyti, kad, jei tuo metu iš tiesų būtų įvykusi visos Lietuvos dainų šventė, jos dainų repertuaras tikriausiai būtų buvęs dar panašesnis į Veiverių krašte 1912–1915 m. Aukštakalnio užrašyto rinkinio dainas.

Išvados

XX a. pradžioje, po spaudos draudimo panaikinimo, Suvalkų gubernijos Veiverių mokytojų seminarijoje muzikinis ugdymas buvo įvairiapusis ir aukšto lygio. Seminaristai mokėsi ne tik muzikos teorijos ir dainavimo: dauguma jų lankė chorą, o muzikaliausi studentai grojo net keliais instrumentais, dalyvavo orkestrinėje veikloje. Nors tuo metu mokomoji kalba buvo rusų ir rusifikacija darė didžiulę įtaką, įkvėpti lietuvių tautinio atgimimo judėjimo idėjų ir mokomi lietuvybę puoselėjančių mokytojų, seminaristai studijavo tuo laiku jau publikuotus lietuvių liaudies dainų rinkinius, kai kurie ir patys rinko lietuvių kalbos, tautosakos ir etnografijos tyrimų medžiagą, parengė rankraštinių liaudies dainų rinkinių. Vėliau, jau dirbdami mokytojais ir tęsdami muzikinę veiklą, jie gebėjo užrašyti tradicinės muzikos ir dainų melodijas ar kelis jų balsus, patys jas pritaikyti kitiems balsams, vadovaudami chorams ir (ar) orkestrams mokyklose. Veiverių mokytojų

seminarijos ugdytiniai aktyviai įsitraukė į to meto visuomeninių draugijų veiklą, dalyvavo lietuviškuosiuose vakaruose, rengė koncertus.

Patyrinėjus 1912–1915 m. Veiverių mokyklos mokinio, o vėliau ir mokytojų seminarijos studento, chore tenoru dainavusio ir orkestre smuiku griežusio Aukštakalnio rinkinyje užrašytas 30 lietuviškų dainų (pirmąją didelio rinkinio, kurį iš viso sudaro 194 kūriniai, dalį), galima daryti išvadą, kad to laikotarpio viešųjų pasirodymų, lietuviškųjų vakarų tradicinių dainų repertuare buvo labai svarbi Kudirkos sukurta „Tautiška giesmė“, taip pat Užnemunėje jo užrašytos ir XIX a. pabaigoje paskelbtos keturių balsų vyrų chorui subalsuotos liaudies dainos. Aukštakalnio rinkinyje aptikta ir sūduvių chorvedžio, dainininko Vaičiūno balsuota jo krašte paplitusi liaudies daina.

Viena vertus, daugiau kaip pusė Aukštakalnio dainų rinkinyje užrašytų lietuviškų dainų gali būti siejamos su garsių to meto kompozitorių, chorvedžių, būsimųjų pirmosios Lietuvos dainų šventės vyriausiųjų dirigentų Naujalis ir Šimkaus kūryba – XX a. pradžioje jų sukurtais ar subalsuotomis liaudies dainomis ir tautiškomis giesmėmis, parašytais pagal talentingiausių to laiko lietuvių poetų, Lietuvos atgimimo dainių tekstus, o neretai – ir melodijas. Veiverių jaunimas taip pat dainuodavo 1908 m. paskelbtas kompozitoriaus Čiurlionio chorui balsuotas dainas. Kita vertus, rinkinyje pateikta nemažai dainų, kurių melodijos yra anksčiau sukurtų tų pačių kūrinių melodijų variantai arba yra kito melodinio tipo negu tos, kurias sukūrė Naujalis ar Šimkus. Svarbu paminėti, kad daug melodijų, taip pat gimtajame Veiverių krašte nuo seno dainuotų liaudies dainų Aukštakalnis užrašė iš klausos. Ne chore, o būtent tradiciniu būdu dainuotoms liaudies dainoms galima priskirti maždaug penktadalį visų straipsnyje aptartų rinkinio melodijų.

Itin svarbu pabrėžti, kad Aukštakalnio rinkinyje užfiksuotas XX a. pradžios lietuviškuosiuose vakaruose skambėjusių lietuvių liaudies dainų, tautiškų giesmių bei dainų maršų repertuaras atspindi įvairialypį žodinės liaudies (kolektyvinės) ir literatūrinės, autorinės (individualios) – ne vien vokalinės, bet ir instrumentinės – muzikos kūrybos tarpusavio sąveikos procesą. Atliktas tyrimas patvirtina, kad XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje muzikų pradėtas kurti lietuvių tautinis chorinis repertuaras tarpukariu buvo toliau tęsiamas ir formuojamas jau nepriklausomoje Lietuvoje, o kai kurios to meto dainos skambėjo ir pirmosiose Lietuvos dainų šventėse.

*Įteikta 2024 11 06
Priimta 2024 12 18*

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Alenskas, Vytautas. *Pranas Puskunigis ir Skriaudžių kanklininkai*. Klaipėda: spaustuvė „Rytas“, 1992.
- Aukštakalnis, Jonas. Lietuviškos dainos. *Tradicinės muzikos rankraštinis rinkinys*, 1 d. Veiveriai, Rutkiškės, 1912–1915.
- Arminas, Anicetas; Maknys, Vytautas. „Gabija“. *Muzikos enciklopedija A–H*, t. 1. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 423.
- Basanavičius, Jonas. *Ožkabalių dainos*, 2 kn. Surinko J. Basanavičius. Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka: T. 10. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- Bočkutė, Indrė. Veiverių mokytojų seminarijos seminaristų pasipriešinimas carinei Rusijos administracijai. *Bernardinai.lt*, 2021 m. lapkričio 6 d. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/veiveriu-mokytoju-seminarijos-seminaristu-pasipriesinimas-carinei-rusijos-administracijai/> [žiūrėta 2024 08 27].
- Budrevičius (Budrys), Ignas. *Gaidų sąsiuvinis. IV kl.* Rankraštis. Veiveriai, 1923.
- Budrevičius (Budrys), Ignas. *Šokių muzikos sąsiuvinis*. Rankraštis. Veiveriai, 1926.
- Čiurlionis, Mikalojus Konstantinas. *Vieversėlis. Liaudies mokykloms lengvesniųjų lietuviškų dainų rinkinys*. Balsus sutaikė K. Čiurlianis. Dainas surinko ir savo lėšomis atspausdino Vincas Palukaitis. Pirmoji dalis. Varšava: J. Pesio ir B-vės „Saturn“ spaustuvė, 1909 [tikroji data – 1908].
- Čiurlionis, Mikalojus Konstantinas. *Liaudies dainos chorams*. Sud. Romaldas Misiukevičius. Kaunas: Jono Petronio leidykla, 1999.
- Girdzijauskas, Juozas. Maironio eilėraščio „Lietuva brangi“ genezė. *Archivum Lituanicum*, Nr. 4, 2002, p. 145–158.
- Girininkienė, Vida. *Profesorius Eduardas Volteris ir lietuviai 1882–1906 metais. Straipsniai ir publikacijos*. Vilnius: Marijos ir Jurgio Šlapelių namas-muziejus, 2022.
- Gudelis, Regimantas. Keliai, vedę į pirmąją dainų šventę. *Lietuvos dainų švenčių tradicija*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2014, p. 16–24.
- Iešmanta, Albinas. Teatras. Marijampolė. *Šaltinis*. Seinai, 1912, Nr. 52, p. 619.
- Jakelaitis, Vytautas. Dainų šventės. *Muzikos enciklopedija A–H*, T. 1. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 298–300.
- Juška, Antanas. *Lietuviškos dainos*, kn. 1–3. Užrašytos par Antaną Juškevičę apigardoje Pušalačiu ir Velūnos iš žodžių lietuvių dainininku ir dainininkiu. Kazan, 1880–1882.
- Juška, Antanas. *Lietuviškos svotbines dainos*. Užrašytos par Antaną Juškevičę ir išspausdintos par Joną Juškevičę. Petropylė, 1883.
- Karaška, Arvydas. Vincas Bacevičius. *Visuotinė Lietuvos enciklopedija*. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/vincas-bacevicius/> [žiūrėta 2024 10 12].
- Kazlauskienė, Bronė. Pranas Užupis ir jo „Lietuviškos dainos“. *Lietuviškos dainos. Surinko Naumiesčio pavieta, Suvalkų gubernijoje, Pr. Užupis. 1886–1887*. Parengė K. Aleksynas, J. Jurevičius, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 5–22.
- Kirdienė, Gaila. *Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje*. Vilnius: Kronta, 2000.
- Kirdienė, Gaila. *Tradicinė rytų aukštųjų vestuvių muzika*. Vilnius: Kronta, 2009.
- Kirdienė, Gaila. Lietuvos muzikantai ir instrumentinis muzikavimas sovietinėje tremtyje ir lageriuose. *Lietuviai ir muzika Sibire*. Vilnius: Lietuvos kompozitorių sąjunga, 2013, p. 431–629.
- Kirdienė, Gaila. *1930–1937 metų Jono Gregoravičiaus šokių rinkinys. Senieji lietuvių tradicinės muzikos rankraščiai I* [su muzikos albumu]. Sud. Gaila Kirdienė. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2024.

- Kšanienė, Daiva. Mažosios Lietuvos lietuvių dainų šventės. *Lietuvos dainų švenčių tradicija*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2014, p. 25–29.
- Kudirka, Juozas. *Lietuviškoji Veiverių mokytojų seminarija (1866–1918)*. Kaunas: Periodika, 1970.
- Kudirka, Vincas. *Kanklės. Lietuviškos dainos 4 balsams (vyriškiems) sutaikytos*, kn. 1. Parupino D-ras V. Kudirka. Tilžė: J. Schoenkės spaustuvė, 1895. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C130000486293> [žiūrėta 2024 08 28].
- Kudirka, Vincas. „Tautiška giesmė“. *Varpas*. Atsakantis redytojis Martynas Jankus. Ragainė, 1898 m. lapkričio–gruodžio mėn., Nr. 6, priedas.
- Kudirka, Vincas. *Kanklės. Lietuviškos dainos 4 balsams (vyriškiems) sutaikytos*, kn. 2. Parupino D-ras V. Kudirka. Tilžė: Išleido P. Mikolainis, 1899. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C130000486295> [žiūrėta 2024 08 28].
- Landsbergis, Vytautas. *Čiurlionio muzika*. Vilnius: Vaga, 1986.
- Lazauskienė, Dalė. Veiverių mokytojų seminarija bus pristatyta elektroninėje erdvėje. *Gyvenimas. Laikraštis Prienų rajono ir Birštono krašto žmonėms*, 2023 m. gruodžio 22 d. Prieiga per internetą: <https://www.gyvenimas.eu/2023/12/22/veiveriu-mokytoju-seminarija-bus-pristatyta-elektronineje-erdveje/> [žiūrėta 2024 08 28].
- Lietuvių dainos JAV, įrašytos Elenos Bradūnaitės (1972)*. Sud. A. Nakienė, R. Žarskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2022.
- Karinės istorinės dainos 4. Lietuvių liaudies dainynas, XVIII*. Parengė Vita Ivanauskaitė. Melodijas parengė Aušra Žičkienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
- Maironis. *Pavasario balsai*. Parasė St. Maironis. Tilžėje. Kasztu autoriaus. Tilžė, 1895.
- Merkys, Vytautas. Lietuvių tautinis judėjimas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuviu-tautinis-judejimas/> [žiūrėta 2024 08 29].
- Naujalis, Juozas. *8 lietuviškos tautiškos dainos: vyriškam ir maišytam chorui sutaikytos par J. Naujali*, op. 12. Kaunas, 1906.
- Naujalis, Juozas. *15 tautiškų dainų*, op. 14. Kaunas, 1908.
- Orinas, Kęstutis. *Seniausia lietuviška mokytojų seminarija*. Alytus: Albagrafija, 2006.
- Peckus, Vincas. *Senoji Marijampolės gimnazija*. Kaunas: Šviesa, 1992.
- Vyčinenė, Daiva. Lietuvių liaudies dainos. 1951–1956 m. Rečlage, Vorkutoje, užrašė Jānis Licītis (Janis Lycytis). Faksimilė; Daivos Vyčinenės moksliniai komentarai. *Vorkutos dainos. Lietuvių ir latvių muzikinis-kultūrinis bendravimas sovietmečiu politinio kalinimo ir tremties vietose*, kn. 2. Sud. G. Kirdienė. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2020, p. 61–180.
- Ramoškaitė, Živilė. Maironio poezija liaudies ir kompozitorių kūryboje. *Tautosakos darbai*, Nr. 45. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 15–29.
- Sadauskienė, Jurga. Liaudies dainos kanoninė samprata: nuo XVIII a. iki šių dienų. *Tautosakos darbai*, Nr. 61. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2021, p. 15–46. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/td/article/view/26720/26079> [žiūrėta 2024 08 29].
- Sakalauskas-Vanagėlis, Ksaveras. Kur banguoja Nemunėlis. *Kur banguoja Nemunėlis. Byrutės garsai: parinktos dainėlės vartojimui Lietuvos jaunuomenei*. Tilžė: „Byrutės“ draugija, 1910.
- Spottswood, Richard K. *Ethnic Music on Records. A Discography of Ethnic Recordings Produced in the United States, 1893 to 1942. Volume 3, Eastern Europe*. Urbana, Chicago: University of Illinois Press, 1990.
- Strumskis, Xavier. *Chorams dainos*. 2 serija. Brooklyn, New York, 1917.
- Strumskis, Xavier. *Mūsų muzika*. Brooklyn: X. Strumskis, 1922 (1923).

Šapalas, Kazys. „Žiburio“ draugija ir jos mokyklos. Marijampolė: Piko valanda, 2009.

Šimkus, Stasys. *Mūsų dainos. 4 mišrieji balsams*. Kaunas: A. Petronio knygynas, 1911.

Vienožindys, Antanas. *Kaip gi gražus gražus*. Parengė Kostas Aleksynas. Vilnius: Vaga, 1978.

Žilevičius, Juozas. Dr. Vincas Kudirka – pirmoji lietuviškos muzikos kregždė. Minint 50 metų mirties sukaktį. *Aidai*, Nr. 1. 1949, p. 21–26. Prieiga per internetą: https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=4510:li&catid=297:1-sausis&Itemid=328 [žiūrėta 2018 04 03].

Вольтер, Эдуард А. *Списки населенных мест Сувалкской губернии, какъ матеріалъ для историко-этнографической географіи края*. Соб. Э. А. Вольтер. Санкт-Петербургъ: Императорская Академия наук, 1901.

The handwritten collection of traditional music by Jonas Aukštakalnis: *Lithuanian Songs, 1912–1915*

SUMMARY. This article presents a recently discovered large manuscript collection of traditional music noted down by Jonas Aukštakalnis, a pupil of the Veiveriai school, and later a teacher's seminary, in 1912–1915; the music was collected mainly from Veiveriai and his native village of Rutkiškiai, Alvtas Rural District, Vilkaviškis District (at that time, part of the Suvalkai Governorate of the Russian Empire). The focus of the research is on the first part of his collection under the title *Lithuanian Songs*. It aims to reveal the peculiarities of the musical repertoire of the educated youth sung at various public events during the period of the Lithuanian national revival movement in the early 20th century, after the abolition of the Lithuanian press ban, as well as during the years of WWI.

The results of the research revealed that this part of the collection consists of thirty Lithuanian folk songs, national hymns, or songs-marches, performed either in a traditional regional way or in a choir. The second song in the collection is “Tautiška giesmė” composed by Vincas Kudirka in 1898, the future national anthem of independent Lithuania, which would be sung as the first song at public performances called *Lithuanian Evenings*. Additionally, there are some other folk songs, collected in Sudovia by Kudirka and published and harmonised for a choir in 1895 and 1899. A folk song, harmonised by a Sudovian choirmaster and singer Antanas Vaičiūnas has also been identified.

Half of the songs of this collection can be traced back to the work of famous composers, choirmasters, and future chief conductors of the first Lithuanian Song Festivals, Juozas Naujalis and Stasys Šimkus, who composed or harmonised folk songs and folk hymns

KEYWORDS:

beginning of the 20th century, Lithuanian traditional music manuscripts, musical education, Lithuanian Evenings, Song Festivals, Lithuanian folk songs, hymns, songs-marches, harmonisations for choir, continuity of the repertoire.

based on the texts as well as melodies of the most talented and patriotic Lithuanian poets of that time. However, a comparative analysis revealed that the manuscript includes several tunes that are either earlier versions of harmonised songs or belong to a different melodic type. The youth of Veiveriai also sang songs harmonised for choir by the famous Lithuanian composer Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, published in 1908.

In this collection, the handwritten repertoire, which was performed by youth at *Lithuanian Evenings* public performances in the early 20th century, reflects a complex process of interaction between spoken folk (collective) and literary, or the author's (individual) creativity, including both vocal and instrumental music. The results of this study confirm that the Lithuanian folk choir repertoire, which was created at the turn of the 20th century, was overtaken, continued, and (re)created in independent Lithuania. Not only the National Anthem of Lithuania but also some other songs and hymns found in this collection were performed at the first Song Festivals of Lithuania held in Kaunas in 1924, 1928 and 1930.